

SUNUŞ

ANAYASA VE ANAYASA MAHKEMESİ

Nisan 2022, Türk Anayasa Hukuku tarihi açısından iki önemli yıldönümü:

Birincisi, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunun 60. yılı; ikincisi ise, 2017 Anayasa kurgusunun 5.yılı. Bu bakımdan, Anayasa Mahkemesi ve Anayasa için iki ayrı bilanço yapmak uygun düşer.

1961 Anayasası ile Avrupa modeli anayasa yargısı bağlamında kurulan Anayasa Mahkemesi için, Avusturya (1945), İtalya (1947) ve Almanya (1949) Anayasa Mahkemeleri esin kaynağı oldu.

Anayasa Mahkemesi'nin faaliyete geçmesi, kuruluş yasasının 25.04. 1962'de yürürlüğe girmesi ile gerçekleştiğinden, 25 Nisan, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş günü olarak kutlanır.

Anayasa değişiklikleri veya 1982'de olduğu gibi Anayasanın yenilenmesi, Anayasa Mahkemesi'nin yapısını ve işleyişini etkilemiş olsa da, Avrupa modeli, çerçeve olmaya devam etti.

2010 Anayasa değişikliği sırasında tanınan bireysel başvuru hakkı, 2012'de uygulamaya konduğundan 2022, bireysel başvuru için 10. Yılı değerlendirme vesilesi olarak da görülebilir.

Ne var ki, 16 Nisan halkoylaması ile onaylanan 2017 Anayasa değişikliği, on yıllara yayılan anayasacılık geleneği açısından tamamen ayırık bir yer tutmaktadır. Bu itibarla, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunun 60. Yılı ve bireysel başvuru yolunun 10. Yıl değerlendirmesi, 2017 Anayasa kurgusundan bağımsız bir biçimde yapılamaz. Bu nedenle, 5. yıl bilançosu, anayasa hukukumuzun bugünü ve yarını açısından gerçekçi bir yaklaşımla yapılabildiği ölçüde, Anayasa yargısı üzerine de gerçekçi malzemeler ortaya çıkar.

I. 2017 ANAYASA KURGUSU BEŞİNCİ YIL BİLANÇOSU

Hükümeti ve kurul halinde siyasal karar süreçlerini, siyasal sorumluluk kurallarını ve bu bağlamda anayasal denge ve denetim düzeneklerini kaldıran 2017 Anayasa değişikliği, Devleti temsil ve yürütme yetki-

lerini bir kişide topladı. Osmanlı Devleti-Türkiye Cumhuriyeti anayasal ve siyasal tarihinde bir ilk olan bu anayasal kurgu, yüzyıllara yayılan siyasal ve demokratik evrim sürecinde derin bir kırılma ve kopuş anlamına gelir¹.

Tek kişi iktidarında şekillenen kurgu, beşinci yılında ve dört yıllık uygulaması, kısaca altı başlık altında değerlendirilebilir:

- Anayasa değişikliğinin itici güçleri,
- Olağanüstü hal (OHAL) ortam ve koşullarında değişiklik,
- Geçiş dönemi ve uyum yasaları,
- İkili Anayasa düzeni ve fiili uygulamalar,
- Kalıcı OHAL riski yaratan sorumsuzluk zırhı ve hukuksuz alan,
- Anayasal kurgunun uluslararası ilişkilere etkisi.

1. DEĞİŞİKLİK DİNAMİKLERİ

1982 Anayasası, 1987-2017 arasında birçok kez değiştirildi. Değişiklikler, tarz ve sonuçları bakımından şu ikili ayırımda şekillenmiştir:

- Demokratik anayasa arayışında somutlaşan hak ve özgürlükleri pekiştirici değişiklikler, 1987-2004 arasında yapıldı.

-Siyasal iktidarın iktidarın kişiselleşmesi sonucunu doğuran değişiklikler, 2007- 2017 arasında yapıldı.

Bu bakımdan, kişisel iktidar arayışı ile özdeşleşen 2017 Anayasa kurgusu, sivil ve siyasal emeğe yabancılaşma olarak da nitelenebilir. Değişiklik nedenleri, 15 Temmuz 2016 başarısız darbe girişimi etrafında şekillenmektedir. Anayasal düzeni ortadan kaldırmak amacıyla silahlı darbe girişimi, Türk Silahlı Kuvvetleri, kolluk güçleri ve yurttaşların kitlesel tepkileri ile önlendi. Ne var ki, başarısız darbe girişimi, 2017 Anayasa değişikliğine giden yolu da açtı.

-Anayasasızlaştırma ve “anayasa suçu” itirafı : “Ülke yönetimi yasa ve Anayasaya uygun değildir ve de suç işlenmektedir. Sayın Cumhurbaşkanı, fiili başkanlık yapmaktadır”². Anayasasızlaştırma sürecinin zirve yaptığı dönemde yapılan bu saptamalar, değişikliğin doğrudan itici gücünü oluşturdu. Devlet yöneticilerinin ve üst düzey kamu görevlileri-

¹ Bkz. 11 Şubat 2017 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan ve 16 Nisan 2017 halkoylaması ile kabul edilen 6271 sayılı Kanun.

² MHP Genel başkanı D. Bahçeli, 16 Ekim 2016.

nin, emredici hükümlere uymaması ve yasaklayıcı kuralları ihlali anlamında anayasasızlaştırma, özellikle 2013'te Gezi olayları sırasında görünür hale gelmişti³ ve Başbakan Erdoğan'ı Cumhurbaşkanlığı makamına taşımada etkili olmuştur.

- *Darbe girişimi ve OHAL*: Darbe girişimi, 15 Temmuz gecesi bastırılarak başarısız kılındığı halde, 21 Temmuz'da Olağanüstü Hal (OHAL) yürürlüğe konuldu. OHAL ilanı, darbe girişiminden Hükümet çevrelerinin önceden haberdar olup olmadığı tartışmalarına neden oldu⁴.

- *OHAL KHK ve ek listeler*: Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri (OHAL KHK), özellikle iki bakımdan Anayasa'ya aykırı idi:

- Kamu görevinden çıkarılan yüzlerce ve binlerce kişinin adının yer aldığı OHAL KHK ek çizelgeleri, KHK altında imzası bulunan Hükümet üyelerince değil, kamu görevlilerince hazırlanmakta idi⁵.

- Görevden alınanlar arasında, darbe girişimi ile ilişkisi olmadığı gibi, cemaatlere ve bütün hukuk dışı yapılanmalara karşı mücadele eden binlerce kişi vardı. OHAL KHK, tamamen siyasal amaçlarla ve demokratik toplum düzeni yanlısı insan hakları savunucularını kamu görevlerinden tasfiye aracı olarak kullanıldı.

Anayasa değişiklik teklifi, “anayasa suçu” itirafı ardından Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) tarafından hazırlandı ve 10 Aralık'ta TBMM Başkanlığına sunuldu⁶.

³ Bkz. bu Dergi 4-2013: “Anayasa Fetişizmi ve Anayasasızlaştırma İkilemi/ The dilemma constitutional Fetishism and de-constitutionalization/ Dilemme entre fétichisme constitutionnel et ‘déconstitutionnalisation’”, (Sunuş/Foreword/ avant-propos), s.7-16.

⁴ Tartışmayı meşrulaştırıcı tavır ve eylemler arasında şu dört olgu kayda değer:

-15 Temmuz günü saat 14.00'te darbe girişiminden haberdar etmek için Genelkurmay Başkanlığı'na giden MİT Müsteşarı'nın, Diyanet İşleri Başkanı ve Suriye'li bir muhalifle akşam yemeği iddiası yalanlanmadı.

- 15 Temmuz gecesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan, darbe girişimi için, “Bu hareket, Allah'ın bize büyük bir lütfudur” dedi?

-16 Temmuz sabahından itibaren kamu görevinden kitlesel ihraçlar, çizelgelerin önceden hazırlandığının göstergesi değil mi idi?

-15 Temmuz darbe girişimini araştırmak amacıyla kurulan TBMM Komisyonu, Genel Kurmay Başkanı'nı ve MİT Müsteşarı'nı ifadeye çağırılmadı; Rapor'un akıbeti ve darbe girişiminin siyasi ayağı meçhul bırakıldı.

⁵ “Önümüze gelen binlerce listeyi kontrol edip, doğru yanlış yapıldığını bilemeyiz” (Başbakan B. Yıldırım, 22 Şubat 2017).

2. OHAL ORTAM VE KOŞULLARI

Anayasal bilgilenme hakkı sağlanmadan ve serbest kamuoyu oluşmadan OHAL ortam ve koşullarında gerçekleştirilen değişiklik ve halkoylaması, açık Anayasa’ya aykırılıklar dizisi ile de gölgelendi.

Gizli oy ilkesi ihlali: Hukuk dışı ve en acımasız OHAL uygulamalarının yoğunlaştığı sırada saydam olmayan bir biçimde hazırlanan değişiklik teklifi, TBMM’de gizli oy kuralına bile uyulmadan oylandı ve 18 madde olarak kabul edildi⁷.

Ölçüsüz propaganda: Evet ve hayır blokları, fırsat ve olanak bakımından eşit koşullarda yarışmadı; seçmenler, bilgilenme hakkından yararlanamadı ve serbest anayasal kamuoyu oluşmadı⁸.

Mühürsüz oylar: Yüksek Seçim Kurulu, 17 Nisan’da yapılan halkoylamasında kullanılan mühürsüz zarflar ve evet pusulalarını da geçerli sayarak Anayasa değişikliği üzerindeki meşruiyet tartışmasını pekiştirdi⁹.

3. UYUM YASALARI YÜKÜMLÜLÜĞÜ YERİNE GETİRİLMEDİ

Halkoylamasını, “beka” söylemi ile “anayasal plebisit”e dönüştüren Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)- (Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ittifakı, aşamalı olarak öngörülen geçiş dönemi¹⁰ yükümlülüklerini yasal düzenlemeler yönünden yerine getirmedi. Buna ilişkin Anayasa maddesi şöyle:

“Bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu Kanunla yapılan değişikliklerin gerektir-

⁶ Başbakan B. Yıldırım, TBMM’ye başvuru yazısında AKP Genel Başkanı sıfatını kullandı.

⁷ 9-21 Ocak; R.G.: 11 Şubat 2017.

⁸ Bilim kısıymı olarak binlerce öğretim üyesinin görevden alınması, anayasal bilgilenme hakkını önlemeyi amaçlıyordu.

⁹ Mühürsüz zarflarla ya da “evet mührü ile kullanılan oyların geçersiz olduğu görüşü için bkz. Sami Selçuk, 16 Nisan 2017 Halkoylamasına İlişkin Bilimsel Görüş, CHP Yayınları, 2017, Ankara

¹⁰ Cumhurbaşkanı, CB seçilmeden önce başkanı olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) başkanlığına döndü. Parti başkanlığı, “Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir” (md.104) hükmüne fiili bir boyut kazandırdı: “Parti Başkanlığı Yoluyla Devlet Başkanlığı ve Yürütme” (PBDBY).

diđi Meclis İçtüzüđü değişikliği ile diđer kanuni düzenlemeleri yapar... ”(Geçici md.21/B).

Uyum yasaları hazırlanmadı; ama seçim yasası değiştirildi: Uyum yasaları, öngörülen 6 aylık süre bir yana, 16 ayda bile çıkarılmadı.

Anayasa’nın seçimlerle ilgili hükmü şöyle: “Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27’inci Yasama Dönemi milletvekili genel seçimi ve Cumhurbaşkanlığı seçimini 3/11/2019 tarihinde birlikte yapılır” (Geçici md. 21/A).

Uyum yasalarını hazırlamak yerine önce seçim yasası değişikliği yoluyla ittifak düzenlemesi yapan AKP ve MHP erken seçim kararı alarak, Anayasa’da 3 Kasım 2019 olarak öngörülen seçim tarihini 24 Haziran 2018’e çekti.

Kitlesel ihraçlar sürdü: OHAL KHK’ler yoluyla “*kitlesel ihraçlar*”, seçimler sonrasında da sürdü¹¹.

Kanun hükmünde kararnameler (KHK): Yeni anayasal kurgu, yasalarla değil, hızlıca çıkarılan KHK zorlamalarıyla ve eksik düzenlemelerle yürürlüğe konuldu¹².

4. İKİLİ ANAYASA DÜZENİ VE FİİLİ UYGULAMA

24 Haziran 2018 seçimleri ardından yürürlüğe giren “anayasal kurgu”, öncelikle řu ikili anayasal tabloyu ortaya çıkardı:

- İlki, Anayasa’nın Başlangıç paragraflarında ve genel Esasalar kısmında öngörülen ‘demokratik hukuk devleti’ gereklerine ilişkin olup 2017 değişikliğine konu olmayan hükümlerdir.

- İkincisi, 2017 Anayasa değişikliğinin konusu olan, ancak ‘Demokratik hukuk devleti’ ile bağdaşır olup olmadığı tartışmalı olan maddede 101 vd. hükümlerdir.

- Fiili durumlar ise, uygulamadan kaynaklanıyor: ikili anayasal düzenin de dışında kalan fiili durumların merkezinde Cumhurbaşkanı yer alıyor olmakla birlikte, yasama ve yargı da, işlem ve kararlarında Anayasa çerçevesinde kalamadı.

- *Yürütme:* Tümüyle ortadan kaldırılan bakanlar kurulu veya olmayan kabine toplantısı görüntüsü yaratıldığı halde, Milli Güvenlik Kurulu

¹¹ 8.07.2018 ‘de Olağanüstü Hal (OHAL) kapsamında çıkartılan 701 sayılı kanun hükmünde kararname (KHK) ile 18 bin 632 personel görevden alındı.

¹² Anayasada Yapılan Deđiřikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/703; R.G.: 9 Temmuz 2018-30473).

yerine fiili güvenlik zirveleri yapılması ya da Ekonomik ve Sosyal Konsey'in hiç toplanmamış olması, Anayasa'nın yürürlükteki hükümlerine uyulmamakta olduğunun göstergesidir.

Anayasa'da karşılığı bulunmayan bir adlandırma olarak *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* de, **Parti Başkanlığı Yoluyla Devlet Başkanlığı ve Yürütme** (PBDBY) olarak adlandırılacak olan anayasal düzenleme ve fiili yönetim¹³ uygulamalarını meşrulaştırıcı bir işlev göstermez. Parti faaliyetlerini genellikle Saray'dan yürüten Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı forsu önünde cami avlusu siyasal demeçlerini Covid-19 ortam ve koşullarında bile sürdürdü.

- *Yasama*: Yürütme tarafından dinsel inanç gereğine dayandırılan faiz karşıtlığı ise, "kur korumalı mevduat" adıyla yapılan yasal düzenlemelerin¹⁴ adı konmayan resmi gerekçesini oluşturdu. Böyle bir düzenleme, dini politikaya alet etme yasağına, vergi yükümlülerinin anayasal haklarına ve sosyal devlet gereklerine aykırı olup Anayasa'nın çok yönlü ihlalidir.

Yasama yetkisini özerk olarak kullanamayan TBMM, müzakere sürecini de işletemedi. Demokratik muhalefet olarak, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve İyi Parti tarafından verilen hemen bütün araştırma önermelerini reddeden Cumhurbaşkanlığı (AKP-MHP), Meclis'in boş sıralarını genellikle oylamalar sırasında doldurdu; kamu yararından olan ve toplumun geleceğini yakından ilgilendiren yasa görüşmeleri, çoğu zaman TBMM tv. yayınları sonrasına kaydırıldı. 27. Yasama döneminde **yasasızlaştırma** olgusu, TBMM'nin yasama yetkisini kullanmaktan kaçınması, yürütmenin ise yasama alanında düzenleme yapması sonucudur. Daha somut bir anlatımla, TBMM'de Cumhurbaşkanlığı (AKP-MHP) çoğunluğu, yasal düzenleme alanını Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) lehine daraltırken Cumhurbaşkanı karararnameleri (CBK), yasa alanında düzenleme yapmaya ivme kazandırdı.

- *Yargı*: Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, Anayasa'nın açık hükümlerine karşın Yürütme'nin sürekli baskısı ile zedelendi. Yargı, Yürütme'nin kapatmakla tehdit ettiği Anayasa Mahkemesi kararını uygulamama cüretini gösterdi. Partizanlaştırılan yargı, hukuku ve gerçeği ortaya çıkarmak yerine siyasal nitelikte kararlar yelpazesini genişletti.

¹³ Bu şekildeki niteleme nedeni, parti genel başkanlığının, Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığını öngören Anayasa normu ile bağdaşmıyor olmasındandır (md.103).

¹⁴ 7351 sayılı (19.1.2022) ve 7352 sayılı (25.2.2022).

Anayasa hukuku tarihimizin hiçbir döneminde hukuk ve yargı, bu denli siyasetin kısıkacına konulmamıştı.

Daha genel olarak, **kurallar aşındırıldı ve kurumlar dejenere** edildi: örneğin, okullarından hastanelerine kadar bütün geleneksel kurumları dağıtılan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hiyerarşik yapısı da zedeledi. Devlet okullarını, Saray himayesindeki vakıflar aracılığıyla cemaat ve tarikatların arka bahçesi haline getirme faaliyetleri hız kesmedi. Siyasal iktidarı elde etme, sürdürme ve bırakmama ereğinde araçsallaştırılan din, genç kuşakları şekillendirme ve toplumu yoksullaştırma aracı haline getirildi.

5. KALICI VE KEYFİ OHAL

Fiili OHAL: Covid-19 pandemisinin yarattığı kitlesel sorunları en aza indirmek için sosyal devlet gereklerini uygulamaktan ve –zorunlu aşı gibi- tıbbi gereklilikleri uygulamaktan kaçınan PBDBY, sadece olağanüstü hal yönetimi için öngörülen özgürlük sınırlamalarını (md.15) uygulamakta sakınca görmedi.

Kalıcı sorumsuzluk hali: PBDBY için öne sürülen anayasal gerekçelerden hiçbiri gerçekleşmedi; ne var ki, Olağanüstü hal dönemi Anayasa dışı önlemleri ve düzenlemeleri kalıcı hale getirilerek, OHAL dönemi suçları ve olası yaptırımları arasındaki sorumluluk halkalarını koparma iradesi, yasal düzenlemelere yansıtıldı. OHAL dönemi ve sonrasında Anayasa ve hukuk dışı kararlar alan ve bunları uygulayanları, her türlü sorumluluktan bağışık tutan **beş yasa**, aynı koruma zırhı ile sonuçlanmaktadır: “... **hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluğu doğmaz.**”¹⁵.

6. ULUSLARARASI SAVRULMALAR

Ulusal alandaki kuralsızlaştırma, kurumsalsızlaştırma, kazanımları değersizleştirme ve systemsizleştirme, uluslararası savrulmalara da yansıdı. Cumhuriyet dönemi dış politikası ve Anayasa'nın amir hükümleri

¹⁵ “...karar alan, karar veya tedbirleri icra eden, her türlü adli ve idari önlemler kapsamında görev alan kişiler ile olağanüstü hal süresince yayımlanan kanun hükmünde kararname kapsamında karar alan ve görevleri yerine getiren kişilerin bu karar, görev ve fiilleri nedeniyle hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluğu doğmaz.” (Beş yasanın tarih ve sayıları: 18.10.16/ 6749 8.11.16/6755; 1.2.18/7071; 5.12.19-7194; 11/11/20- 7256).

bir yana bırakılarak, kişisel ilişki ve tercihler, kısa dönemli çıkarlar öne çıkarıldı.

- *Yargı kararları*: Avrupa Mahkemesi (İHAM) kararları uygulanmadı; Türkiye, Avrupa Konseyi tarafından izlenmeye alındı.

- *Yargı önündeki dosyalar*: Birçok dosyadaki tutarsız tavır ve uygulamalar, son olarak İstanbul Başkonsolosluğunda bedeni yok edilen Cemal Kaşıkçı dosyası Suudi Arabistan'a gönderilerek en vahim eşige taşındı.

- *Sözleşmeler*: Kadına yönelik şiddetin yaygınlaştığı bir sırada İstanbul Sözleşmesinden Anayasa'ya açıkça aykırı bir karar ile çıkış ve Paris Anlaşması onaylandığı halde çevresel yağmaya devam, uluslararası kurallara inançsızlığın tipik göstergeleri oldu.

- *Çok başlılık*: Çift başlı yönetime hayır sloganı ile anayasal düzen yıkıldı. Ama dış ilişkileri Cumhurbaşkanı mı, Dış İşleri Bakanı mı, Saray Kurulları mı yoksa CB Sözcüsü mü yönetiyor? Belli değil.

II. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN 60. YILI

Anayasa Mahkemesi'nin bütün kararları kesin hüküm niteliğinde olup, "yasama, yürütme ve yargı organlarını, İdare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar" (md.153/son).

Artan iş yükü nedeniyle Anayasa Mahkemesi kararlarında gecikme, anayasal yargı denetiminin etkililiği sorununu sürekli gündeme getirmektedir. Kuşkusuz, bireysel başvuru sayısının fazla yüksek oluşu, dosya sayısındaki artışın başlıca nedeni olarak görülebilir. Buna karşılık, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri (CBK) de, bir tür "paralel yasama" olarak, AYM'nin genel kurul gündemini etkilemiştir. CBK'lerin gereksiz ve torba tarzda olması da, AYM denetimini zorlaştırmaktadır. Benzer şekilde, TBMM tarafından kabul edilen yasaların çok büyük kısmının torba tarzda yapılmış olması da, AYM denetimini zorlaştırıcı ve etkisiz kılıcı bir başka etkidir.

AYM kararlarının etkililiği sorunu, yalnızca çoğu torba tarzda yapılan CBK ve yasaların sayısal fazlalığından kaynaklanmıyor. Bunlara, süre, gündem, sonuç ve saygı sorunu da ekleniyor:

-*Süre bakımından*; AYM, yasalara karşı iptal başvurularını yaklaşık 14-15 ayda sonuçlandırabilmekte; bu süre, CBK dosyalarında daha da uzayabilmektedir.

-*Gündem bakımından*; iptal başvurularını AYM'nin hangi ölçütlerle göre sıraladığı belli değildir. Örneğin, AYM, baroların bölünmesini öngören 7247 sayılı yasa üzerinde hızlıca karar verdiği halde, seçim yasasında köklü değişiklikler öngören ve demokratik hukuk devleti bakımından yaşamsal önem taşıyan 7393 sayılı yasa üzerinde kararda neden geciktiği anlaşılır olmaktan uzaktır.

-*Sonuçlar bakımından*; AYM, geç ve az karar vermekte, sayısal olarak az olan iptal kararları da, genellikle "kısmen iptal" tekniği ile verilmekte ve yeniden düzenleme konusunda, TBMM'ye veya Cumhurbaşkanlığına süre tanınmaktadır.

-*Sayı bakımından*; genellikle tanınan süre sonunda düzenleme girişiminde bulunan yasama ve yürütme, AYM kararlarını, yeni düzenlemeye sınırlı ölçüde yansıtmakta veya "AYM kararı gereği düzenleme" adı altında AYM kararını ve haliyle Anayasa'yı ihlal sonucunu doğuran yeni bir düzenleme yapmakta sakınca görmemektedir.

Bireysel başvuru yolunun 10. Yılında nasıl bir değerlendirme yapılabilir?

-*İlk sorun şudur*: Bireysel başvuruda İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) ölçüt alındığından, başvuru yolu, anayasal haklar bütünü için değil, yalnızca bir bölümü için açılmıştır.

-*İkincisi*, bireysel başvuru, yargı organları bütünü için geçerli adil yargılanma hakkını güvenceleyen bir yasal reformu gerekli kıldığı halde, bu yapılmadığı için, AYM, insan hakları ihlallerini gidermek bakımından tek yargı merciine dönüşme riski ile karşı karşıya gelmiştir.

-*Üçüncü sorun*, bireysel başvuru sonucu verilen kararları emsal karar olarak uygulanmasının yargı organları bütününde yaygınlaşmamış olmasıdır.

-*Dördüncüsü*, bireysel başvuru kararlarının muhatabı olan kimi yargı mercilerinin AYM kararlarının gereklerini yerine getirmeme cüretkarlığıdır.

Daha genel olarak, siyasiler ve özellikle yürütme temsilcileri tarafından Anayasa Mahkemesi'nin sorgulanması, Anayasa'ya saygı sorununun dışavurumu olup, aslında demokratik hukuk devletine inançsızlık göstergesidir.

Bu yaklaşım tarzı, Anayasa Mahkemesi'ne üye belirleme sürecine de damgasını vurmaktadır. Hal böyle olunca, hiç kadın üyesi bulunma-

yan Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunluğu hukukçu ve uzman olmayan yargıçlardan oluşmaktadır.

AYM kararları ise, anayasa ve özgürlükler hukuku tekniklerini kullanma bakımından, -bireysel başvuru kararlarında kayda değer açılıma karşın-, norm denetimi kararlarında Avrupa'daki benzerlerine göre, oldukça sınırlı denetim veya kendini sınırlama yaklaşımını yansıtmaktadır.

Kuşkusuz, 60. Yılında AYM'ye özgülenen Anayasa Hukuku Dergisi dosyası, daha ayrıntılı incelemeleri kapsamaktadır. Ancak burada belirtilmesi gereken, anayasal yargı denetimini etkili kılmak için, Anayasa Mahkemesi'ni de demokratik hukuk devleti ereğinde yapılacak Anayasa değişikliğinde yeniden tasarlamaktır.

III. DEMOKRATİK HUKUK DEVLETİ İÇİN...

Bütün bu nedenler, PBDBY kurgusunun beşinci yılında demokratik anayasa ereğindeki çalışmaların meşruluğunu, haklılığını ve ivediliğini teyit etmiş bulunuyor. Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem adıyla 6 siyasal parti tarafından yürütülen anayasa çalışması, demokratik hukuk devleti ekseninde şekillenmektedir.

Cumhur İttifakı, 7393 sayılı yasa ile Nisan 2022'de seçimlere yönelik bir düzenleme yaptı; Mart 2018'de uyum yasaları yerine seçim yasası değişikliğine öncelik tanıdı. Böyle bir düzenleme, *siyasal iktidarın el değiştirmesini yasa yoluyla önleme iradesi* şeklinde de okunabilir.

Bu nedenle, demokratik parlamenter rejim ereğinde yürütülmekte olan çalışmalara geniş ufuklu ve uzun erimli bakma gereği var. Bunlara, sivil toplum örgütlerini, hatta gençleri de katmak gerekir.

Demokratik hukuk devleti savunucuları için 2023 seçimleri, bir tür anayasa oylaması niteliğini de taşımakta; çünkü anayasal hedef, TBMM ve CB seçimlerinde tercih ölçütü olacak.

Devletin kurullar eliyle ve TBMM önünde hesap verebilir bir hükümet tarafından yönetilmesi, anayasal denge ve denetim düzeneklerinin öngörüldüğü, yargı bağımsızlığı ekseninde erkler ayrılığının sağlandığı bir anayasal kurgu, PBDBY kurgusunun beşinci yılında acil ve yaşamsal bir ihtiyaçtır. Demokratik anayasa hedefinin, bölgesel ve uluslararası esin kaynağı potansiyeli de güçlüdür.